

УДК 631.51.022:631.816.1:633.521

Т.І. Козлик

Інститут сільського господарства Полісся, УААН

ВПЛИВ ОСНОВНОГО ТА ПЕРЕДПОСІВНОГО ОБРОБІТКІВ ҐРУНТУ ТА НОРМ ДОБРИВ НА РІСТ, РОЗВИТОК, ПРОДУКТИВНІСТЬ ЛЬОНУ-ДОВГУНЦЯ В УМОВАХ ПОЛІССЯ

Висвітлені результати впливу обробітків ґрунту та норм добрив на ріст, розвиток, урожай та якість рослин льону-довгунця. Визначені перспективи впровадження альтернативних технологій обробітку ґрунту в поєднанні з оптимальним внесенням мінеральних добрив. Найбільш ефективною щодо урожайності є технологія, в якій основний обробіток ґрунту виконувався плоскорізом при повному комплексі весняно-польових робіт.

Постановка проблеми

В Україні льон-довгунець є однією з важливих технічних культур, що забезпечує отримання волокна та насіння і застосовується в багатьох галузях народного господарства [1;2;3;4;5]. На початку 90-их років минулого століття галузь льонарства в Україні занепала та перетворилась в малорентабельну [6].

Одним із шляхів вирішення проблеми підвищення ефективності льонарства та його відродження є розробка та впровадження передових (альтернативних) технологій з мінімальним обробітком ґрунту в поєднанні з оптимальним внесенням мінеральних добрив. У зв'язку з цим теоретичний і практичний інтерес представляло проведення досліджень мінімалізованих способів обробітку ґрунту з альтернативним способом посіву та оптимальним використанням мінеральних добрив і їх вплив на агрофізичні властивості ґрунту, ріст, розвиток рослин льону, врожай та якість льонопродукції.

Метою наших досліджень було удосконалення технології вирощування льону, яка забезпечила б зменшення енергетичних затрат і підвищення урожайності та якості продукції.

Досягнення даної мети базувалось на дослідженнях впливу основного і передпосівного обробітку ґрунту та норм добрив на формування водного і поживного режимів ґрунту, ріст, розвиток і продуктивність льону-довгунця в умовах Полісся України.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом наших досліджень є динаміка росту і розвитку льону при мінімалізованих основному та передпосівному обробітку ґрунту, альтернативному способі посіву за різних норм удобрення.

Польові досліді проводили у 2002–2004 роках на полях Інституту сільського господарства Полісся УААН, с. Грозино Коростенського району, Житомирської області; виробничу перевірку та впровадження проведено в с. Орепи Новоград-Волинського району Житомирської області у 2007–2008 роках.

Досліди закладали на дерново-середньопідзолистих супіщаних ґрунтах з товщиною орного шару 18–20 см.

У середньому за три роки вміст гумусу в орному шарі склав – 1,2–1,4 %, рН (сольове) – 4,9–5,5.

Схема досліду:

1. Оранка на глибину 18–20 см з повним комплексом весняно-польових робіт. Скорочено – ОП 18–20 (контроль).
2. Оранка на глибину 18–20 см із скороченим комплексом весняно-польових робіт (без ранньовесняного боронування). Скорочено – ОС 18–20.
3. Плоскорізний обробіток на глибину 18–20 см з повним комплексом весняно-польових робіт. Скорочено – ПП 18–20.
4. Плоскорізний обробіток на глибину 18–20 см зі скороченим комплексом весняно-польових робіт. Скорочено – ПС 18–20.
5. Дискування на глибину 10–12 см з повним комплексом весняно-польових робіт. Скорочено – ДП 10–12.
6. Дискування на глибину 10–12 см зі скороченим комплексом весняно-польових робіт. Скорочено – ДС 10–12.

Дослід проводили на наступних фонах удобрення: низький – $N_{20}P_{40}K_{60}$, помірний – $N_{30}P_{60}K_{90}$, високий – $N_{40}P_{80}K_{120}$. Азотні добрива вносили весною, фосфорно-калійні – восени. Площа облікової ділянки – 30 м², загальна – 50 м² при чотириразовому повторенні. Розміщення ділянок – систематичне.

Посів льону в дослідях проводили насінням сорту Могилівський-2, який занесений до Реєстру сортів рослин України.

Всі обліки, спостереження за ростом і розвитком рослин у посівах, морфологічні показники та аналізи в дослідях проводили за загально-прийнятими методиками.

Результати досліджень

За результатами досліджень на ріст і розвиток льону-довгунця значний вплив мала щільність агрофітоценозу як головного фактора отримання якісної продукції. У значній мірі густина посіву визначається технологією підготовки ґрунту під посів та якістю насіння. Плоскорізний обробіток ґрунту сприяв більш дружній появі сходів, що, на нашу думку, полягає в кращій вирівняності поля та забезпеченні дрібногрудочкуватої структури ґрунту. При цьому були відсутні гребені та борозни, що значно полегшувало виставляння глибини посіву в агрегаті.

Заміри висоти рослин у фазі «ялинка» показали, що цей показник коливався в межах 8,4–9,5 см. Відзначена перевага плоскорізного обробітку ґрунту з повним комплексом весняно-польових робіт (ПП 18–20) на низькому та помірному фонах удобрення у фазі «ялинка» складала 0,2–0,9 см. Різниця у висоті між названими варіантами на фоні високих норм добрив не виявлено.

У фазі швидкого росту перевага плоскорізного обробітку відзначена на помірному та високому фонах удобрення (4,9–5,2 см). Під час цвітіння плоскорізне розпушування на глибину 18–20 см (ПП 18–20) забезпечило прибавку в рості на всіх фонах удобрення на 8,2–11,4 см щодо контролю (ОП 18–20). Така ж тенденція збереглася і у фазі ранньої жовтої стиглості (прибавка 4,8–10,3 см).

Дисковий обробіток ґрунту з повним комплексом весняно-польових робіт також сприяв, але в меншій мірі, росту рослин льону-довгунця і мало залежав від системи удобрення та фаз розвитку.

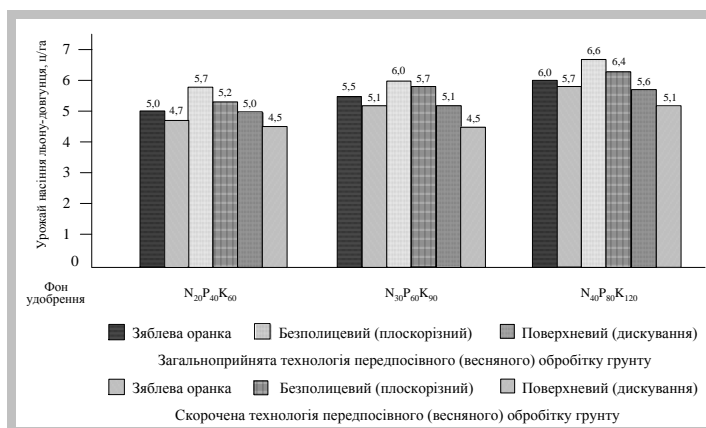
Норми добрив у найменшій мірі вплинули на формування висоти стеблостою.

Висота рослин істотно впливала на урожайність льоносоломи. Частка цього фактора становила 16 %, а коефіцієнт кореляції між висотою та урожаєм склав 0,40, що відповідає середнім значенням.

У середньому на всіх фонах удобрення безполицевий обробіток ґрунту з наступною загальноприйнятною технологією весняного обробітку за 3 роки забезпечив приріст повітряно-сухої маси рослин льону щодо контролю на 5 % у фазі «ялинки», 10,4 % – у фазі швидкого росту, 11,5 % у фазі цвітіння та 11,0 % – у фазі ранньої жовтої стиглості; за укороченої технології ранньовесняного обробітку –14,2; 2,3; 10,8 та 3,7 % відповідно. При аналізі впливу весняних обробітків перевага виявилась на боці повного передпосівного обробітку. У цілому, маса 500 рослин на 24 % визначала урожайність льоносоломи, коефіцієнт кореляції при цьому склав 0,49.

Комплексна технологія безполицевого обробітку ґрунту плоскорізом восени із наступною загальноприйнятною весняною підготовкою ґрунту забезпечила в порівнянні з показниками комплексної технології з зяблевою оранкою збільшення загальної довжини стебел (у залежності від кількості внесених добрив) на 5,5–10,8 % (4,5–7,7 см), у середньому на 8,8 (7,0 см) та технічної – на 4,3–12,4 % (3,3–8,9 см), у середньому – на 9,4 % (6,9 см). Дана технологія виявилась ефективнішою щодо з комплексної технології, яка включала поверхневий осінній обробіток за показниками загальної довжини стебел на 7,1 % (6,5 см), в тому числі технічній – на 8,2 % (6,6 см) та за кількістю насінин на одну рослину – на 18,4 %.

Розглядаючи вплив основного обробітку ґрунту на урожай льононасіння слід відзначити, що максимальну урожайність забезпечував варіант плоскорізного розпушування на глибину орного шару. Зокрема, різниця між цим варіантом та контролем на фоні $N_{40}P_{80}K_{120}$ за скороченого весняного обробітку ґрунту сягала у 2003 році 1,2 ц/га або 23 %. У середньому за три роки вона коливалась у межах 0,5–0,7 ц/га або 9–14 % (рис. 1). Найбільший вихід льононасіння відмічений у 2002 році. Це пов'язано, в першу чергу, з достатньою кількістю опадів, які випали під час активної вегетації льону-довгунця.

Рис. 1. Урожай насіння льону-довгунця на різних фонах удобрення в залежності від основного та передпосівного обробітку ґрунту (середнє за 2002–2004 рр.)

Дані дослідження неоднозначно вказують на залежність урожаю насіння від технологій передпосівної підготовки ґрунту та мінеральних добрив. Відзначена перевага повного циклу передпосівних операцій. З підвищенням норм мінеральних добрив зростає урожай і льононасіння. У середньому за три роки, за умов повного комплексу весняно-польових робіт, збільшення норм з $N_{20}P_{40}K_{60}$ до $N_{40}P_{80}K_{120}$ дозволило додатково отримати 0,5 ц/га насіння на контролі, 0,3 ц/га за плоскорізного розпушування та 0,1 ц/га при дискуванні. У випадку, коли весняний обробіток виконувався за скороченою схемою ці показники мали такий вигляд: ОС 18-20 – 0,4, ПС 18-20 – 0,5, ДС 10-12 – 0,0 ц/га.

Аналіз даних урожайності льоносоломки дозволяє зробити висновок про доцільність використання плоскоріза в якості основного знаряддя обробітку ґрунту. Ця технологія забезпечила достовірну прибавку урожаю льоносоломки – 3,4 ц/га (7%). За укороченого весняного обробітку безполицевий обробіток плоскорізом забезпечив прибавку врожаю льоносоломки – 4,6 ц/га, (10%).

Результатом вирощування льону довгунця є отримання довгого волокна. Дані лабораторних аналізів з його визначення показали, що за плоскорізного обробітку в середньому за три роки досліджень мав місце досить високий рівень вмісту довгого волокна та його висока якість. Номер довгого волокна не опускався нижче показника 9,4.

Перевага в урожайності довгого волокна при плоскорізних обробітках досягала значень 28–44% щодо контролю. Максимум приходився на підвищений фон удобрення за повного весняного обробітку – 9,8 ц/га. Мінімальний урожай зафіксовано при дисковому обробітку зі скороченим весняно-польовим комплексом робіт – 5,6 ц/га.

Поєднання безполицевого (плоскорізного) обробітку ґрунту восени з загальноприйнятною технологією передпосівної підготовки на підвищеному фоні удобрення $N_{40}P_{80}K_{120}$ забезпечувало переваги над контролем

(зяблевою оранкою із загальноприйнятою весняною технологією) щодо вмісту всього волокна в льоносоломі на 4,8 відсотних відсотки (1,0 % абсолютний), у тому числі довгого – на 34,9 % (4,4 % абсолютних), урожаю всього волокна – на 10 % (1,2 ц/га), у тому числі довгого – на 44 % (3,0 ц/га) та якість довгого волокна – на 0,9 номера.

Поверхневий осінній обробіток ґрунту дискуванням з загальноприйнятою та укороченою технологіями передпосівної підготовки ґрунту на всіх фонах удобрення за показниками вмісту всього та виходу довгого волокна, урожаю і якості довгого волокна знаходився на рівні або поступався показникам контролю – зяблевій оранці з наступним загальноприйнятим весняним обробітком.

Як показали результати визначень, показники технологічних властивостей волокна практично були на одному рівні по всіх варіантах осіннього та передпосівного обробітку ґрунту.

Висновки

Аналізуючи вплив комплексних технологій, що вивчали, на ріст, розвиток, урожай та якість рослин льону-довгунця замість традиційного обробітку ґрунту – зяблевої оранки рекомендовано включити в регламент робіт з вирощування льону плоскорізний обробіток, що забезпечує підвищення продуктивності на 11 % насіння льону та 6 % – льоносоломи, витрати на осінню підготовку ґрунту при цьому знижуються.

Перспективи подальших досліджень

Перспективами подальших досліджень є дослідження та впровадження технологій обробітку ґрунту в умовах виробництва, а також застосування нових видів добрив.

Література

1. Гнатишин В., Кацуба Ю. Підвищити перспективи льонарства / В. Гнатишин, Ю. Кацуба // Земля і люди України. – 1997. – № 3. – С.12–13.
2. Городній М.Г. Біологічні особливості льону / М.Г. Городній // Льон-довгунець. – К.: Урожай, 1971. – С.264.
3. Живетин В.В. У российского льна хорошие перспективы / В.В. Живетин // Льняное дело. – 1998. – №1. – С.11–18.
4. Карпець І.П. Кормова цінність насіння льону та продуктів його переробки / І.П. Карпець, В.Г.Литвиненко, І.М. Острик // Матеріали Всеукр. практи. семінару: [«Насінництво кормових культур в сучасних умовах господарювання»]. – К.: Нора-прінт, 1999. – С.160–161.
5. Крылов В.С. Льняной комплекс России – проблемы и перспективы / В.С. Крылов // Достижения науки и техники АПК. – 2002. – №6. – С.17–21.
6. Чурсіна О.П. Сучасний стан та перспективи льонарства / О.П. Чурсіна // Зб. наук. пр. Ін-ту землеробства УААН. – К.: Нора-прінт, 1999. – Вип.1-2. – С.197–199.